

2. Культуралогія: Энцыклапедычны даведнік. -Мн.: Беларуская Энцыклапедыя, 2003.

3. Сініла, Г.В. Біблія як феномен культуры і літаратуры/ Г.В. Сініла.– Мн: Беларуская навука, 2003.

4. Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. У 6 т. Тт. 1 6/ч. 1/. – Мінск "БелЭн", 1993-2001.

А. Ю. Черкас ученица 9 класса
(СШ № 201, г. Минск)

В.И. Куликович, доц., канд. филол наук
(БГТУ, г. Минск)

КЛАССИФИКАЦИЯ БЕЛОРУССКИХ ОРФОГРАФИЧЕСКИХ СЛОВАРЕЙ ДЛЯ ШКОЛЫ

Введение. Орфографический словарь – это издание, содержащее перечень слов в их нормативном написании. В отличие от толкового словаря, где приводятся значения слов, в орфографическом лексические единицы представлены только в аспекте правописания. Все такие словари являются показателями современной орфографии.

Научные сотрудники, учителя много раз отмечали, что орфографические словари для школьников — актуальные и востребованные издания, поскольку способствуют повышению грамотности, культуры речи учащихся.

Задача статьи — установить общие особенности орфографических словарей белорусского языка, изданных во второй половине XX – начале XXI вв. для школьников. Материалом для исследования послужили 30 словарей, изданных во второй половине XX – начале XXI вв.

Основная часть. В издательской практике выделяют следующие разновидности орфографических словарей: школьные, словари-справочники для работников печати, общие, отраслевые.

Как это ни парадоксально, однако нами не выявлено ни одного белорусскоязычного орфографического словаря для работников печати, которые включали бы трудные случаи

написания нарицательных и собственных имён, подробное изложение орфографических правил и сведений, требуемых для корректорской и редакторской работы, а также орфографических отраслевых справочников, посвященных специальной терминологии. В основном это были общие, рассчитанные на всех пишущих (в том числе посвящённые отдельным орфографическим проблемам: употреблению прописных и строчных букв, слитным, дефисным и раздельным написаниям), и школьные, «па правільнай і аднастайнай перадачы пісьмовай мовы і прызначаны САдзейнічаць засваенню вучнямі правапісных норм сучаснай беларускай літаратурнай мовы» [1].

Первый общий белорусский орфографический словарь советского времени был создан под редакцией М.П.Лобана і М.Р.Судника в 1948 г. на основе «Беларускага правапісу» 1933 г. За всю историю наблюдений самым объёмным является словарь Ф. А. Пискунова (около 223 000 слов), включающий акцентуацию и парадигматику [2]. Правда, тираж его всего 20 экземпляров. Объём всех остальных общих белорусских орфографических словарей гораздо меньше (от 20 000 до 150 000). Сравните: Абрамовіч, А. Я. Арфаграфічны слоўнік беларускай мовы: каля 20000 слоў / А.Я.Абрамовіч, Б.І.Рэмез. – Мінск: Современное слово, 2005. — 207 с. Тираж 5100 экз.; Баршчэўская, А. Л. Арфаграфічны слоўнік беларускай мовы : больш за 35000 слоў і словазлучэнняў / Баршчэўская А.Л. – Мінск : Харвест, 2005. — 495 с. Тираж 5000 экз.; Беларускі арфаграфічны слоўнік / НАН, Інстытут мовы і літаратуры імя Я. Коласа і Я. Купалы ; [укладальнікі: Л. П. Кунцэвіч, І. У. Кандрацэня]; пад рэдакцыяй А. А. Лукашанца. – 2-е выд., выпраўленае. – Мінск : Беларуская навука, 2010. — 694 с. Тираж 3000 экз.; Беларускі арфаграфічны слоўнік: новае арфаграфічнае напісанне / НАН Беларусі, Інстытут мовы і літаратуры імя Я. Коласа і Я. Купалы ; [укладальнікі: Л. П. Кунцэвіч, І. У. Кандрацэня] ; пад рэдакцыяй А. А. Лукашанца. – 3-е выд., выпраўленае. – Мінск : Беларуская навука, 2012. — 694 с. Тираж 5000 экз.; Слоўнік беларускай

мовы: [каля 150 000 слоў] / НАН Беларусі, Інстытут мовы і літаратуры імя Я. Коласа і Я. Купалы; [укладальнікі: Н. П. Еўсіевіч і інш.; навуковыя рэдактары: А. А. Лукашанец, В. П. Русак]. – Мінск : Беларуская навука, 2012. — 916 с. Тираж 3000 экз.; Баршчэўская, А. Л. Арфаграфічны слоўнік беларускай мовы : [каля 42000 слоў : у адпаведнасці з новымі "Правіламі беларускай арфаграфіі і пунктуацыі"] / Баршчэўская А. Л., Баршчэўскі Л. П. – Мінск : Радыёлаплюс, 2010. — 556 с. Тираж 3500 экз.; Сіўковіч, В. М. Слоўнік беларускай мовы: арфаграфія, націск, словазмяненне, стылістычныя паметы : [звыш 40000 слоў] / В. М. Сіўковіч. – Мінск : Аверсэв, 2012. — 640 с. Тираж 5100 экз.

Школьныя орфографічныя словары, выданыя ў Беларусі, можна класіфіцыраваць па некалькім прызнакам.

В залежнасці ад чытацкага адрэса і аб'ёму ў беларускай выдавецкай практыцы сустракаюцца наступныя групы слоўнікаў.

1. Орфографічныя словары для пачатковай школы. Іногды іх пазіцыянуюць — «для пачатковых класаў»: Арфаграфічны слоўнік: для пачатковай школы: [каля 4000 слоў / рэдактары: К. А. Кобызева і інш.]. – Мінск : Нар. асветы, 1968. – 126 с. Тираж 73000 экз. Арфаграфічны слоўнік : для пачатковай школы / [складальнікі: К. А. Кобызева і інш.; навук. рэд. Л. П. Падгайскі]. – Выд. 2-е, дапоўненае. – Мінск : Нар. асветы, 1972. — 230 с. Тираж 85000 экз.; Арфаграфічны слоўнік : для пачатковай школы : [каля 7000 слоў / складальнікі: К. А. Кобызева і інш. ; навук. рэд. Л. П. Падгайскі]. – Выд. 3-е. – Мінск : Народная асветы, 1977. — 183 с. ; 18 см. Тираж 131000 экз.; Арфаграфічны слоўнік : для пачатковай школы : [каля 7000 слоў / складальнікі: К. А. Кобызева і інш.]. – Выд. 4-е. – Мінск : Нар. асветы, 1982. — 159 с. Тираж 70000 экз.; Арфаграфічны слоўнік : для пачатк. кл. / [складальнікі: К. А. Кобызева і інш.; навук. рэд. Л. П. Падгайскі]. – Выд. 5-е. – Мінск : Нар. асветы, 1987. — 168 с. Тираж 135000 экз.; Арфаграфічны слоўнік : Для пачатк. кл. / Уклад.: К.А.Кобызева і др. – 6-е выд. – Мінск: Нар. асветы, 1999. — 160 с. 5000 экз.

2. Орфографические словари для средней школы, позиционируемые также «для школьников», «для агульнаадукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання» без указания конкретного возрастного ограничения: Лобан, М. Арфаграфічны слоўнік: Для сярэд. шк. / М.П.Лобан, М.Р.Суднік. – Минск. : Дзярж. вучэб.-пед. выд-ва М-ва асветы БССР, 1961. — 310 с. Тфразж 47000 экз.; Лобан, М. Арфаграфічны слоўнік : Для сярэд. шк. / М.П.Лобан, М.Р.Суднік; Пад рэд. К.К.Крапівы. – 2-е выд., перапрац. – Мінск. : Нар. асвета, 1966. — 295 с. Тыраж 50000 экз.; Лобан, М. Арфаграфічны слоўнік: для сярэдняй школы / М. П. Лобан, М. Р. Суднік ; [пад рэдакцыяй К. К. Крапівы]. – Выд. 3-е, папраўленае і дапоўненае. – Мінск : Народная асвета, 1971. — 302 с. Тыраж 67000 экз. Лобан, М. Арфаграфічны слоўнік : для сярэдняй школы / М. П. Лобан, М. Р. Суднік ; [пад рэд. К. К. Крапівы]. – Выд. 4-е, перапрацаванае і дапоўненае. – Мінск : Народная асвета, 1978. — 238 с. Тыраж 122000 экз. 5. Лобан, М. Арфаграфічны слоўнік: для сярэдняй школы / М. П. Лобан, М. Р. Суднік; [пад рэд. К. К. Крапівы]. – Выд. 5-е, перапрацаванае і дапоўненае. – Мінск : Народная асвета, 1982. — 238 с. Тыраж 77000 экз.; Лобан, М. Арфаграфічны слоўнік для сярэдняй школы [больш за 15000 слоў] / М. П. Лобан, М. Р. Суднік ; [пад рэд. К. К. Атраховіча (К. Крапівы)]. – 6-е выд., дапоўненае і ўдакладненае. – Мінск : Народная асвета, 1990. — 255 с. Тыраж 200000 экз.; Арфаграфічны слоўнік : Для школьнікаў : [Дапам. для агульнаадукац. шк., ліцэяў, гімназій / Аўт.-склад. А.М.Булыка. – Мінск: ТАА "Аверсэв", 2000. — 237 с. Тыраж 11000 экз.; Беларускі арфаграфічны слоўнік для школьнікаў: дапаможнік для агульнаадукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання / [укладальнікі: І. У. Кандрацэня, Л. П. Кунцэвіч]; пад рэдакцыяй А. А. Лукашанца. – 2-е выд. – Мінск: Аверсэв, 2011. — 317 с. Тыраж 3100 экз.; Беларускі арфаграфічны слоўнік для школьнікаў: дапаможнік для агульнаадукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання / [укладальнікі: І. У. Кандрацэня, Л. П. Кунцэвіч];

пад рэдакцыяй А. А. Лукашанца. – 3-е выд. – Мінск : Аверсэв, 2013. — 317 с. Тираж 3100 экз.

3. Орфографические словари для школьников и абитуриентов: Арфаграфічны слоўнік сучаснай беларускай мовы: 20000 слоў: [дапаможнік для школьнікаў і абітурыентаў / складальнікі: І. Л. Капылоў, Т. М. Маракуліна, С. Я. Рапацэвіч]. – Мінск : Современная школа, 2008. — 255 с. Тираж 3050 экз.

4. Орфографические словари для школьников, посвящённые отдельным орфографическим проблемам: Капылоў, І. Л. Арфаграфічны слоўнік беларускай мовы для школьнікаў: новыя правілы беларускага правапісу / І. Л. Капылоў, Т. М. Маракуліна. – Мінск : Современная школа, 2010. — 255 с. Тираж 5050 экз.; Слоўнік цяжкасцей беларускай арфаграфіі : [11-гадовы тэрмін навучання] / складальнік І. А. Мардусевіч. – Мазыр : Белы Вецер, 2009. — 39 с. Тираж 613 экз.; Маракуліна, Т. М. Слоўнік арфаграфічных новаўвядзенняў беларускай мовы : новыя правілы : [з улікам змяненняў, уведзеных 1 верасня 2010 г.] / Т. М. Маракуліна, І. Л. Капылоў. – Мінск : Современная школа, 2010. — 95 с. Тираж 3100; Прыгодзіч, М.Р. Пішам без памылак: Разам, асобна, праз дэфіс: Слоўн.-давед / М.Р.Прыгодзіч. — Мінск: Парадокс, 2002. — 256 с. Тираж 5100 экз.

Заклучение. Конец XX – начало XXI вв. – период большой популярности и спроса на орфографические словари белорусского языка для школьников. Это объясняется несколькими причинами. Во-первых, изменениями в белорусской орфографии (1957 и 2008 гг.). Во-вторых, повышением роли словарей для организации учебного процесса. В-третьих, введением ЦТ по белорусскому языку.

Составители орфографических словарей для средней школы не ограничиваются общелитературной лексикой. Они включают в словники специальные, терминологические, диалектные и новые единицы не относящиеся к межстилевым, а также имена, фамилии, географические названия. Кроме этого, отдельные издания содержат раздел «Асноўныя правілы правапісу».

К сожалению, было установлено, что один и тот же словарь при переиздании мог предназначаться для разной читательской аудитории. Например, тип «Арфаграфічнага слоўніка», изданного в 2002 г. [3] (составитель Н. С. Лявер, тираж 8000 экз.) — общий. А изданного в 2005 г. в качестве приза победителю игры-конкурса среди школьников «Буслік–2005» рассматривается как для общеобразовательных учреждений независимо от возраста.

Из всего сказанного следует, что проблема типологизации белорусских орфографических словарей является актуальной и требует более пристального внимания.

ЛИТЕРАТУРА

1. Беларускі арфаграфічны слоўнік для школьнікаў / уклад. Л.П. Кунцэвіч, І.У. Кандрацэня, пад рэд. А.А. Лукашанца. – Мінск: Аверсэв, 2010 – 245 с.

2. Піскуноў, Ф. А. Вялікі слоўнік беларускай мовы: арфаграфія, акцэнтацыя, парадыгматыка : каля 223 000 слоў / Ф. А. Піскуноў. – Мінск: Тэхналогія, 2012. — XVI, 1207 с.

3. Арфаграфічны слоўнік: [Каля 30000 слоў сучас. бел. мовы : Правапіс. Словазлучэнне. Вымаўленне / Склад. Н.С.Лявер. – Мінск: ТАА "Парадокс", 2002. — 365 с.

4. Арфаграфічны слоўнік : [каля 30000 слоў / складальнік Н.С.Лявер; навуковы рэдактар М.Р.Прыгодзіч]. – Мінск : Конкурс, 2005. — 365 с.